

ANGYALI GONDOLATOK, AVAGY FILMETŰD EGY UTOLSÓ ÉJSZAKÁRÓL

Sötétség. Mindenütt sötét van, az ember az orra hegyéig sem lát el. Ahogy kezd hozzászokni a szem a sötétséghez, egy priccs körvonalazódik a fal mellett. A priccsen egy ember fekszik. A körülményekhez képest tisztán kivehető, hogy férfi az illető. Fekszik, és látszólag nem csinál semmit. Bámulja a plafont. Egy cellában. A sötétben alig lehet látni a mosdót, az ágyat, a férfit... és mégis érezhető, hogy a helyiség egy cella. A levegő tele van fájdalommal, kétséggel, halálfélelemmel, honvágygal, önmarcangolással. A férfi hirtelen felül, majd feláll, járkálni kezd fel-alá a szűk helyen, majd egyszer csak megáll. Középen. És beszélni kezd. Fennhangon.

**Hogy is volt az a régi altatódal, amit édesanyám énekelt gyermekkoromban,
mikor kicsiként nem tudtam elaludni?**

Dúdol:

„Édes álmot, jó éjt, amit Istvánka kér,

Amit vártál oly rég,

Nézd, mily szép most az ég.

Nézem, Anyám, nézem... erősen nézem, de csak a kerek holdat látom. Annak legalább van kedve ragyogni, világítani. Van energiája, hogy fényt bocsásson a világra. Én már csak pislákolok. Kezdek kihunyni, az elmúlt két éves tétlenkedésem kifárasztott. Ez a rest és tehetetlen életmód! Ülök egy cellában, a börtönőrök, az „elvtársak” tárgyalásról tárgyalásra rángatnak, mint egy rongybabát, két tárgyalás között megvernek, tépnek, szaggatnak, hogy aztán kéjes örömmel az arcomba vágassák az ítéletet:

Az Angyal István ellen az ellenforradalomban való tevékeny részvételéért a Tűzoltó utcában tartózkodó forradalmárok vezetőjeként, és a forradalmárokat segítő kórházi munkájáért, valamint a Magyar Szocialista Munkáspárt ellen való ténykedéséért hozott elsőfokú halálos ítéletet másodfokon megerősítem a Magyar Népköztársaság bíróságának nevében.

A férfi most a priccs mellé lép, és dühében belevágja öklét a falba.

„Na, tessék! Most még a kezemet is eltöröm. Ámbár mindegy, hogy törött kézzel vagy anélkül akasztanak, nem igaz?”

Kesernyésen felnevet.

„Anyám... anyám bezzeg oly nyugodtan készült a halálra, mintha csak édesapámat várta volna haza. Még akkor is volt ereje rám mosolyogni, amikor szétválasztottak minket Auschwitzban. Őt „zuhanyozni” vitték, engem visszalöktek sorstársaim közé a náci pribékek. Akkor sem rezdült egy arcvonása sem, amikor a nővéremet... amikor a nővéremet kivégezték, csak a könnyei hullottak némán. Az anyám bátor, erős és büszke nő volt. A nővérem szökni akart, vakmerően próbálta menteni az életét, amit annyira szeretett. Ő nem ült tétlenül, nem várta, amíg a biztos halál eljön érte, hogy kézen fogja, és elvigye a túlvilágra. Ő legalább abban a tudatban halt meg, hogy a végsőkig küzdött. És én? ÉN?! Egy cellában megrohadt, álmokat, nagy célokat és megvalósíthatatlan ideákat kergető baromként megyek... mit megyek, visznek meghalni! Mint egy ostoba állatot a vágóhídra! És tettem ez ellen valamit? Próbáltam bármit is tenni, hogy megszökjek ebből a rohadt lyukból? Vagy bármit mondani, amikor Tutsek Gusztáv bíró uram feltette ama egyszerű kérdést: „Mit tud felhozni mentségére?” NEM! Merev arccal, rezzenés nélkül ismételttem ugyanazt! Hogy nem ártottam a Magyar Népköztársaságnak. Hogy akaratomon kívül lettem a Tűzoltó utcaiak vezére. Hogy én hittem a kommunista eszmékben, és kórházi tevékenységem egyáltalán nem volt alkotmányellenes. Hogy én nem vagyok ellenforradalmár. HOGY ÉN MÉG TÁRGYALNI AKARTAM AZZAL AZ ÁRULÓ KÁDÁRRAL IS !”

Utolsó szavait a falnak üvölti. Ő legalábbis így érzi, bár valójában fojtott hangon, indulatosan lihegi bele a semmibe. Mert ugyan ki tudna akárcsak egy kicsit emeltebb hangon beszélni, amikor az emlékek, az események és a hely embertelensége kősziklaként nehezeden az emberi tüdőre? Teher alatt nő a pálma, de kőszikla alól a tüdő nem tud levegőt kipréselni. A férfi csüggedten visszaül a priccsre, s bámul maga elé. Vagy magába.

„Igen, ezt mondtam. Ezeket a szavakat. Mert ez történt. S hogy így történt, tanúsítják a barátaim, tanúsítják a srácok a Tűzoltóból. Tanúsítja a naplóm. Tanúsítják a kórházi ágyak... az emlékeim... a szívem... Minden. Csak azok nem hisznek nekem. És senkinek se.”

Sóhajt, majd körbenéz cellájában. Az ablakra esik a tekintete. Odakint még mindig ragyog a hold. Egyenletes fénnel árasztja el az utcát, és sugaraiból egy keveset becsúztat a rácsos ablakon át a börtöncellába. A férfi észreveszi a hold e gesztusát, és az egyik sugárnyaláb felé fordítja arcát.

„Sosem értettem, miként lehetséges, hogy a hold így megbabonáz. Költők sokaságától olvastam irodalom órán, hogy fénye miként cirógatta arcukat egy nyári éjszakán, miközben szerelmesükre gondoltak. Lám, több évtizednek kellett eltelnie, részt kellett vennem egy forradalomban, el kellett, hogy ítéljenek, és két évet kellett veszteg maradnom egy bűdös lyukban, hogy megtapasztaljam: nemcsak a nap, de ez az ezüst korong is képes meleget adni. Egy női kéz simogató melege lehet ilyen. Én csak anyámét ismerem... Emlékszem, kisfiú koromban azt képzeltem, hogy egy darab korong van az égen, és az egyik oldala sárga ronggyal van letakarva, a másik ezüstös. Attól függően, hogy nappal vagy éjszaka van, fordítgatják fent az angyalkák a korongot. Nappal sárga, éjjel ezüst. Milyen furcsa, hogy ez most jutott eszembe... És miért is nosztalgiázom? Úgy látszik, ha a kezemet vagy a lábamat épp nem tudom tevékenységre bírni, akkor az agyamat és a fantáziámat dolgoztatom. Én is dolgoztatok. A lágerben engem és a családomat dolgoztatták, most én dolgoztatok. A harcban a fiúkat, a kórházban magamat és a segítőimet. Most pedig az agyamat. Milyen ijedt szemmel nézett rám Pista barátom, amikor meglátta fiókomban a nagy halom injekciós tűt...”István, megőrültél?! Szándékosan ébren tartod magadat, ebbe bele fogsz halni!” ”Ugyan, Pistám, majd a sírban pihenek!” Milyen könnyelműen mondtam ezeket a szavakat... milyen könnyelműen...”

Becsukja szemét, ledől a priccsre. Már nem beszél, csak gondolkodik, de olyan hangosan, hogy szinte kiáltásnak érzi minden egyes szavát.

„Ima. A legtöbb ember végső kétségbeesésében és reménytelenségében az ima erejéhez fordul—ezt tapasztaltam. A Péterfy utcai kórházban, a haldokló bajtársak között az utcán, Auschwitzban... hátha most nálam is segít. De hogyan kell egy imát kezdeni? Sosem imádkoztam. Azt se tudom, hogy valaha hittem-e Istenben. Mindig az emberben, a jó akaratban, magamban hittem. Én voltam csak a magam számára, egy szál egyedül, amikor csontsoványan hazatértem a megsemmisítő táborból. Csak magamra számíthattam, amikor kirúgtak az egyetemről, és kitanultam a vasbetonszerelő szakmát. Én döntöttem úgy akkor, október huszonharmadikán, hogy feljövök Budapestre, és

együtt küzdök az elvtársaimmal, barátaimmal. Mert az eszmében is hittem. Az eszmében, hogy létezik ember és ember közti egyenlőség. Zsidó vagy nem zsidó, egyre megy! Hittem, hogy lehetséges, hogy egymást testvérként szeretve, faji és osztálykülönbségek nélkül, egymást tisztelve éljünk egymás mellett. Hogy ily módon nézzünk a másik szemébe az utcán. Én ebben hittem. S lám, mire mentem a nagy hitemmel! A lelkesedéssel. A tüzessel. És mire ment az összes fiatal, akik még nagyobb hévvel, lendülettel osztották a röpiratokat, vagdosták a zászlókat, tüntettek, lóttak, kiabáltak: „Ruszkik haza! Nagy Imrét a kormányba, Rákosit a Dunába!”? Bujdosnak, ahogy tudnak, vagy börtönben senyvednek hozzám hasonlóan, tán épp verik őket. Vagy köpnek egy ávós disznónak, félelemből, kínból, megszarolva. Vagy... meghaltak.”

Most felkel, letérdel az ágy mellé, két könyökét rátéve a priccse összekulcsolja a kezét, és összekulcsolt kezére ráhajtja a fejét. A hold kíváncsian beles a rácsos ablakon át, vékony sugarai épp a férfi szíve táját érik. Ő felsóhajt, és elkezd félhangosan motyogni.

„Mit is mormolt az félholt katonatiszt a kórházban? Miatyánk, aki a mennyekben vagy... A mi Atyánk. De vajon az enyém is vagy? Az enyém, aki igazán sohasem hitt benned, s most, a remény utolsó szalmaszálaként fordulok hozzád? Nem tudom, hallasz-e, meghallasz-e akár engem, akár a többit, akik most ugyanilyen segélykérően néznek föl Rád, legyenek utcán, börtönben, vagy egy ávós vállatöszobájában, álljanak talpon, feküdjenek megverve, vagy térdeljenek – mint én. Uram, én nem akarom itt hagyni ezt a világot. A szeretteimet, életem kedvelt helyeit. Én... szeretek élni. Szeretnék még élni. Én még fiatal vagyok... És már annyi mindent elraboltak tőlem. A családomat, a szerelmet, az érzések melegét. Megkérgesedett a lelkem, annyi kint, szenvedést és kegyetlenséget láttam már. De az életemet hagyd meg legalább! Hadd éljek még... egy kicsit...”

Utolsó szavait elfúlva ejti ki, és sok-sok év után most először sikerül egy ravasz kis könnycseppnek szabad utat találnia, kiszabadulva a szempillák alól. Bár igazából nem is a szempillák sűrűjét, hanem a lélekben lévő gátakat kell áttörnie. Folyik, folyik a kicsi könnycsepp, végig a kemény vonású, az esztendő múltával is még mindig sima, ránctalan arcon, majd megáll az erős állcsonton egy pillanatra, s csak aztán hull le a kemény, döngölt padlóra. Most van alkalom jobban szemügyre venni a férfit, most, amikor lelkileg a leggyengébb, amikor már nem a külvilág, csakis saját, belső világában történtek érdeklik. Magas, inas alak, aki most az ágy mellett, fejét a pokrócra hajtva térdel, akár egy fiatal hajtás,

amelyet meghajlít egy erős vihar, de megtörni nem tudja. Erős szálú, fekete hajában már itt-ott felfedezhető egy-két ősz szál. Szája keskeny, szép ívű, s most éppen nagyon remeg. Csontos kezét görcsösen kulcsolja össze. Lassan feléled, magához tér.

Angyal István kezd visszatérni a valóságba, elhagyva önnön belső világát, amelyben eddig oly ritkán volt alkalma időt tölteni, ahonnan a tettek közé menekült, és ahol mostani ottlétekor több dologra jött rá, több ismeretet szerzett, és fedezett fel, mint az eddig eltelt harminc életéve idején összesen.

A könny felszáradt, a szem kinyílik. Barna tónusú, erőt sugárzó szem néz farkasszemet elméletileg a fallal, de gyakorlatban sokkal többet lát, mint az a falat. Ez a szem, amely az előbb még kétségbeesést, félelmet, önsajnálatot, dühöt sugárzott a cellába, és ezzel együtt István belsejébe is... ez a szem most hirtelen képes múltat, jelent, jövőt egyszerre látni. Érti ezt Angyal is, hogy az elmúlt pár percben benne most valami megváltozott. És hogy tisztázza ezt a változást, megpróbálja szavakba önteni a belső világában kialakult érzelmeket, érzéseket. Magának és a Jóistennek.

„ Uram, ha hallasz, ha figyelsz rám... bocsásd meg előző szavaim! Bocsásd meg jajgatásom, siránkozásom, Bocsásd meg ártalmas, keserű gondolataimat, melyekkel menekülni akartam sorsom elől. Bocsásd meg pillanatnyi gyávaságom, gyengülésem. Bocsásd meg, hogy akkor akartam megtántorodni, amikor a legbátrabbnak kellett, és KELL lennem. És Te, drága Magyarország, Te is bocsásd meg, hogy egy pillanatra úgy éreztem, feleslegesen harcoltam Érted, feleslegesen vagyok szülötted! Így, magamba nézve, ebben a pár percben rádöbbsentem, eszemmel és szívemmel is, hogy milyen fontos vagy nekem. Hogy én a lehető legjobbat akartam. Neked és a magyar népnek. A népemnek. A lecsürhézett, megalázott, kifosztott magyaroknak. Zsidóként hurcoltak el, de hát én elsősorban magyar vagyok! Minden tettem, cselekedetem, döntésem, gondolatom ezért volt, ezt a népet szolgálta. S miközben téged szerettelek, hazám, szerettem az embereket is, bíztam bennük, ahogy az eszmében is hittem. De nem akarok múlt időt használni, mert ez most is így van, és így lesz mindörökké! Szeretem Magyarországot, bízom az emberekben, hiszek az eszmében. S úgy érzem, Benned is hiszek, Uram. Rádöbbsentem, mi az a három elv, amelyeknek irányítónak kell lenniük az életben. Isten, Haza, Embertárs. Ha az élet e három pilléren alapszik, akkor az ember boldog életet él, és büszkén, félelem nélkül hal meg. Az elmúlt pár órában nem is a haláltól félttem én, hanem a tudattól. A tudattól, hogy egy haszontalan élet után, keserű,

haragvó szívvel halok meg. De nem! Az én életemet kezében tartotta Isten, körülölelte Hazám, és kitöltötték Embertársaim. S így lesz ez halálom után is. Ez olyan... megnyugtató érzés, melyet egy ávós disznó, egy Kádár, egy ruszki vagy egy vérbíró sem tud elvenni tőlem. Nemhogy egy halálos ítélet! Tiszta volt az életem, hit nélküli hittel teli, és egy tiszta élet után, legyen bár erőszakos vagy természetes, de mindenképpen üdvözítő, dicsőséges halál vár rám!”

Meghazudtolva előző megtörtségét, felpattan az ágy mellől, de mint a diákot, akit valami csínyen fogtak, idejében megállítja ugrásra kész lábait, és csupán kiegyenesedik. Elfordítja a fejét, ránéz a rácsos ablakra. Odalép, kitekint a külvilágba. A hold immár alig pislákol, az ég alján vékony, vöröses csík jelzi a nap ébredését: pirkad.

„Már hajnalodik?! Így elgondolkodtam volna? Életem utolsó óráiban... hiszen ma kivégeznek. De ez már semmiféle borzalommal nem tölt el. Nem félek. Sőt, szinte örülök is, hisz anyámmal és nővéremmel is találkozhatom odaát. Annyi mesélnivalóm van a számukra... kell, hogy legyen odaát. Túlvilág. Mennyország. Bármi... Ugye, Uram, legújabb és legrégebb szereplője életemnek?”

Sóhajt.

„Végrendelet. A halálra készülők írnak végrendeletet. Általában. Nekem is kellene... ha lenne miről végrendelkezniem...”

Gondolkozik.

„Isten, Haza, Embertárs. E három a legfontosabb. Ezek legyenek az élet meghatározói. De ezt a szíve mélyén mindenki tudja, érzi. Csak az embereknek nincsen idejük, erejük felkutatni magukban mindezt, és ennek tudatában élni ezt az oly rövid életet. „Azt szeretnék, ha nyilatkoznánk a világnak, pedig még csak az bánt, ha bántani lehet még minket valamivel, hogy esetleg mártírt vagy hőst kreál belőlünk a „hálás utókor” önmaga kínzására.”¹ És én nem szeretném, hogy kínlódjon a világ, Magyarország, a magyarok, bárki, bárhol, bármilyen körülmény között! Az én végrendeletem e három alapkö, s általuk a szeretet, a nevetés, az ÉLET. Ezt akarom az utókorra, a fiatalságra hagyni. De anélkül, hogy emlékeznének rám, vagy bárkire, aki ezt vallotta 1956-ban, ezekben a vérzivataros, kegyetlen, fájdalmas időkben. S ha mégis eszükbe jutnánk, együtt gondoljanak ránk, akik ily szenvedések árán értették meg igazán az életet.

¹ Részlet Angyal István Eörsi Istvánhoz írt búcsúleveléből.

Egységben, akár egy kősziklatömb. „Nagy rusztikus kő legyen a névtelen csőcselék emléke, amelyből lettünk, amellyel egyek voltunk, és akikkel együtt térünk meg.”² Mert ez nem a mi ideánk, nem az én agyam szüleménye, ez az emberiséget, a világot összetartó három fő kapocs, amelynek létezéséről mindannyian tudunk, csak nem merjük elismerni. Ennek el- és felismerését, a felfedezéshez való erőt kívánom az utánam jövő nemzedékeknek. Hogy hamarabb tegyék meg ezt a lépést, ne kelljen annyit szenvedniük, börtönben rohadniuk, verést tűrniük, mint amennyit nekem kellett a sorsunk, életünk lényegének felismeréséhez. Legyenek nagyon boldogok, éljenek teljes életet. Mi is ezt akartuk, én is erre vágytam egész életemben. És szeressék ezt a hazát! „Ti éljete, nevessetek teli szájjal, mert mi is így akartunk élni. Ne hagyjátok, hogy úrrá legyen rajtatok az emlékezés. Minden nap hosszú a halálig, és minden nap rövid, amit élünk.”³

De hogyan is juttassam el szellemi végrendeletemet a világnak? Hisz pár óra, és jönnek értem...”

A férfi ellép az ablaktól. Majd hirtelen a nadrágzsebéhez nyúl, és kivesz egy papírdarabkát meg egy agyonrágott ceruzacsonkot.

„Milyen szerencse, hogy a kórházi munkám idején adminisztrálnom is kellett. Csakis így maradhatott nálam ez a kis irón. Így le tudom írni. A mondandómat, az üzenetemet a világnak, a fiataloknak, időseknek, magyaroknak, európaiaknak, mindenkinek. Pista barátomhoz juttatom el. Levélben. Még ma, mielőtt kivégeznek. No, lássuk, csak...”

Ismét odatérdel az ágy mellé, de most kezének összekulcsolása helyett jobbjával a ceruzát, baljával a papírt fogva írni kezd az ágyon. Sebesen, és lázasan, akár egy ihlettől megszállott költő.

„Pistám, még élek, bár az átlényegülés negyedik hónapjával együttjáró szellemi restség már feszélyez.”⁴

² Uo.

³ Uo.

⁴ Részlet Angyal István Eörsi Istvánhoz írt leveléből

Hajnalodik. A nap félkorongja vöröses ragyogásával betölti az eget. A vasrács csikordul, nyílik az ajtó, két egyenruhás katona lép be a cellába. A férfi, markában a megírt levéllel, az ágyon fekszik, de most felkel, feláll, és az ávosok felé fordul.

Gúnyos szavakat hallgat némán.

„Mit szólsz Angyal, a novemberi sorozatot te kezded meg! Nem sok mindenki mondhatja el, hogy a hónap első napján számoltak le vele. Mehetsz az angyalok közé! Érezd magad megtisztelve!”

Most durván megragadják a karját, hátracsavarják, és kivezetik a cellából.

A férfi ment, ahová vitték, s csak ő tudta, hogy ahová ő valójában megy, oda csakis saját akaratából fog megérkezni, mindenfajta egyenruhás kényszerítése, parancsa nélkül.

A cella üres lett. Angyal Istvánt elvezették, és a helyiséget ismét régi urai vették birtokukba: a Sötétség és a Csend.

Ahogy a férfi által boldognak remélt és kívánt országot, a hazáját is - sok-sok évtizedre...

58 ÉV MÚLVA

2014.október 23. csütörtök. Egy gimnázium tantermében. Osztályfőnöki óra.

- **Gondolom, mindenki tisztában van vele, hogy milyen nap van ma. Október 23., az 1956-os forradalom emléknapja. Szeretném, ha most az osztályban megemlékeznénk a forradalomban elhunyt fiatalokról, idősekről, az akkor eltemetett reményekről, megroppant sorsokról, a kínzásokról, a halálos ítéletekről, és szólnánk arról, mit nevezünk hazafiságnak, mit nevezünk hittel való harcnak. Szeretném a kevésbé ismert résztvevőit, eseményeit is megmutatni ennek a forradalomnak. Róluk az iskolai ünnepek aligha ejtenek szót. De mielőtt elkezdem, megkérdezem, ismer-e valaki esetleg '56-os témájú dalt, verset, személyt, eseményt, amelyről vagy akiről nem nagyon hallhattak a hétköznapi emberek, mégis fontos tényezője, szereplője volt az akkori történéseknek?**

Egy középhosszú, barnás-szőkés hajú lány jelentkezik a középső padsor közepéről.

- **Tanárnő, kérem, én tudok egy szép balladát! A Tűzoltó utcaiak vezérééről szól.**
- **Jól van Betti, elszavalnád nekünk itt, az osztály előtt?**

Betti kimegy, megáll, ránéz az osztályra, majd az ablakon át a távolba nézve egyszer csak megérkezik 1956-ba, az utcára, a tankok és barikádok közé. Megérkezik a Tűzoltó utcába, észreveszi Angyal Pistát, aki épp kötszerrel a kezében fut valószínűleg a Péterfy Sándor utcai kórház felé. „Isten, Haza, Embertárs!” kiáltja az utcán álló Bettinek...

A lány felsóhajt, majd elkezdi szavalni.

Balaskó Jenő: *Angyal Pista balladája.*

Ferencváros gyászba van

Angyal Pista fogva van

Angyal Pista fogva van

Ferencváros fogva van

Szögényekért harcát ő

lecsürhézett magyarért

lecsürhézett magyarért

szögényekér

Pirosló zászlókkal is

ha már eltíporva is

nagyon eltíporva is

pirosló zászlókkal

Nemzetiszín zászlókkal

moszkoviták ellen is

a moszkoviták ellen

nemzetiszín zászlókkal

Szögény Angyal Pista

mit is képzeltél te

hát mit is képzeltél

szögény Angyal Pista

Mögfoztak és földbe gyúrtak

páncélos tatár hordák

szömetet mind rádtóták

szömét moszkoviták